

Uit het dagboek van Jan Verwey: Hoogwaterschade op Griend in 1918

Gerhard Cadée & Edward Bonne

Inleiding

Jan Verwey (1899-1981) was ornitholoog met een grote belangstelling voor vogeltrek en gedrag en voorts was hij een vooraanstaand marien ecooloog. Hij is onder meer van 1931-'65 directeur geweest van het Zoologisch Station in Den Helder, thans het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) op Texel. Zijn opvolger Postma schreef in 1982 zijn bio- en bibliografie in het 'Netherlands Journal of Sea Research' 15:131-140.

Vrijwel zijn hele leven hield Verwey een dagboek bij. Deze dagboeken worden zorgvuldig bewaard in de archieven van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie in Leiden, nu Naturalis Biodiversity Center. De jonge Verwey had hier al contacten mee voordat hij in die plaats met zijn biologiestudie begon. Zijn eerste publicatie in 1915 over het voortplantingsgedrag van de Grauwe Klauwier (De Levende Natuur 19:417-418) was gebaseerd op zijn dagboektekeningen. Voor Edward Bonne – die bezig is aan een biografie van Jan Verwey – vormen de dagboeken een rijke bron.

Om een idee te geven hoe enthousiast, nauwkeurig en met grote kennis van zaken Jan Verwey kon schrijven kozen wij uit zijn dagboekenserie het verslag van zijn bezoek aan het vogeleiland Griend van 16-20 juli 1918. De tekst van dat fragment is afgedrukt op de volgende bladzijden, aangevuld met enkele afbeeldingen die overigens niet uit het originele dagboek komen. Verwey was uitgenodigd door Jac. P. Thijsse, één der grondleggers en bestuurslid van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

Boeken van Heimans en Thijsse vormden een inspiratiebron voor Verwey en hij vond steun bij Thijsse bij zijn ontwikkeling. Thijsse ondersteunde kort na dit Griend-avontuur dan ook enthousiast het initiatief van Verwey en zijn vriend Gerrit Brouwer tot de oprichting van het eerste Vogeltrekstation in ons land (Trekstation Noordwijk aan Zee) in augustus 1918.

Sinds 1916 had Natuurmonumenten het recht gras te oogsten op Griend gekocht van de familie Lap van Texel. Het bestuur had namelijk tijdens een excursie in 1916 geconstateerd dat de kolonie Grote Sterns weer 2000 broedparen telde na een enorme dip rond de eeuwwisseling. Griend zelf bleef bezit van Domeinen. In april 1917 werd een regeling getroffen met het Rijk waardoor Natuurmonumenten ook de ondergrond kon huren. Sinds 1975 heeft de vereniging Griend in erfpacht. Een korte geschiedenis van Griend en zijn vogelbevolking is te lezen in 'Griend Vogeleiland in de Waddenzee' geschreven door Jan Veen en Jan van de Kam (1988). In de zomer van 1918 vernietigde extreem hoog water veel vogelnesten op Griend. Thijsse nodigde Jan Verwey en Jans vriend Lauri van 't Sant uit voor een bezoek om de schade op te nemen. Zij vertrekken van Terschelling met de Terschellinger vogelwachters in de sloep Het Griltje (Strandplevier) op maandagmorgen 16 juli 1918.

Wij hebben niets aan Verwey's stijl willen veranderen. Niet altijd was zijn handschrift goed leesbaar en zijn zinnen lopen soms wat brokkelig en barok, maar men moet bedenken dat de omstandigheden om de zaken snel en spontaan op te schrijven lang niet altijd comfortabel waren. Een enkele keer hebben wij ter verduidelijking tussen {} een woordje toegevoegd.

Hoogwaterschade op Griend in 1918 Dagboekverslag van Jan Verwey 16-20 Juli 1918

's Morgens om 6.30 vertrekken we met het Griltje naar Griend. De Haan, de achtbare politiemann, gaat mee en Kuipers stuurt met eeuwige ernst. Lauri ligt zeezieke en Thijsse gaat die kant uit.

Onderweg op de banken overal hopen aalscholvers; verder rosse grutto's, wulpen, strandlopers enz. Na de barre tocht met ondanks de ellende, buitengewoon plezier, komen we om ±11 uur op Griend aan, waar we eerst nog een goede km door het water moeten plassen (tot aan onze knieën) om het land te halen. Een wolk grote sterns speelt in de lucht en honderden visdieven en daartussen dwergsterns wirwarren door elkaar. veel had ik er van gehoord, maar zoiets had ik me nooit voorgesteld. Geweldig eenvoudig, het kleine, met gras begroeide eiland bewoond door duizenden vogels.

Hopen strandplevieren scharrelen overal rond op de schelpplekken, kluten schieten klagend tussen de sterns door, een enkele leeuwerik zingt daartussen. We eten gauw wat en gaan rondlopen. 23 en 25 Juni was er overstroming door de zee van grote delen van het eiland en door de heftige hagelbuien en slagregens mislukte ongeveer alles. Honderden stinkende, rotte eieren van {Sterna} cantiaca en hirundo bezaaien de grond, honderden dopen, honderden jonge vogels. Honderden ja enkele duizenden van Sterna cantiaca, hirundo, minuta, van pleviertjes, kluten, leeuweriken. Alles vernield door weer en zee, honderden cantiaca eieren in alle mogelijke variaties liggen bij mandenvol voor het oprapen. De lucht van stinkend rottend materiaal wordt door de wind meegedragen en is akelig sterk op enkele delen van het eiland. Een deel der vogels is weer begonnen met leggen, maar het aantal is gering.

Jan Verwey was in de periode van 1927 tot 1931 als zoöloog verbonden aan het 'Laboratorium voor Onderzoek der Zee' en gestationeerd in Nederlands Indië. Foto: Archief NIOZ.

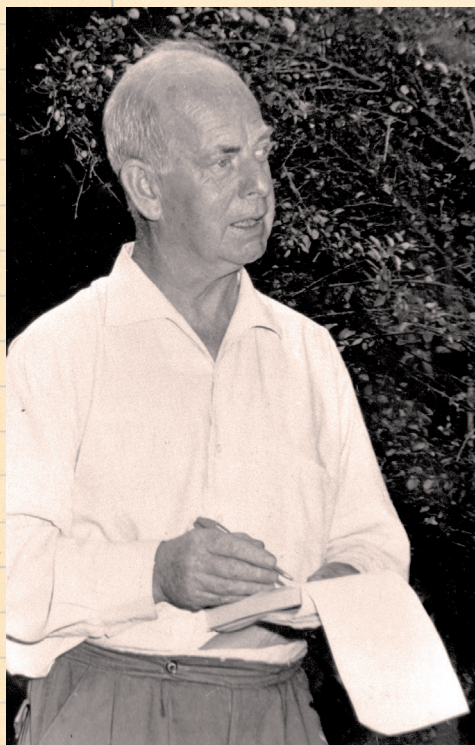

Griend: het kleine, met gras begroeide eiland bewoond door duizenden vogels. Foto: J.H. Savory/Archief Natuurmonumenten.

Het is anders buitengewoon schitterend, overweldigend en achter op het eiland bewegen zich wolken kleinere donkerder vogels en ritsen grote zwarte tekenen de bankenlijnen. De eerste zijn bonte strandlopers, de 2^e aalscholvers. Duizenden en nog eens duizenden vogels bedekken de stranden, de banken. Alles is even schitterend. We lopen dan rond en ik zal nooit vergeten hoe ik genoot bij de overweldigende aanblik der cantiaca-kolonie, het kleed van witte vogels dicht bij de groene zee. En overal verspreid de visdiefnesten en een nestje van de strandplevier met twee eitjes.

Om ± 2 uur vertrekken zij maar Lauri en ik krijgen de schoonste opdracht die denkbaar is: we mogen enkele nachten in onze tent blijven kamperen om daarna verslag uit te brengen v/d hele toestand v/h eiland, zalig! En op de boot werd ik al aangesteld tot Correspondent-conservator der Vereniging t. Behoud van natuurmonumenten. Als zij vertrekken zwemmen we nog even en gaan naar de grote sternkolonie waar ik toegedekt word onder zeewier om te zien of *Sterna nilotica* met zwarte snavel (zonder gele punt) tussen cantiaca broeden zou. Eén stern kwam op me zitten, de andere bijna direct op de nesten, enkele op 1 à 2 m. afstand, om zoo te zeggen voor het grijpen. En zeldzaam waren de bewegingen, was de drukte van de dieren, de 'extase'stand, de jongen die door de kolonie huppelen, alles verrukkelijk. Ik zag een jong, dat zijn snavel opensperde voor elke stern die neerstreek en toen er eindelijk een naast hem kwam, werd een 2^e nieuwsgierig, een derde, een vierde tot er 6 om hem heen zaten, die het jong alle schenen te bewonderen. Moeders, er was geen zwarte snavelpunt bij, alles geel. Ik zat er zeker anderhalf uur en het scheen soms gekekenwerk die dieren alle als geelpunters te moeten constateren, maar ik zal er tenslotte zeer weinig zijn overgeslagen en geen *nilotica* was er bij.

Er zijn ± 70 nieuwe nesten, meest met 1, enkele met 2 eieren. In het geheel bracht ik er ongeveer anderhalf uur door. Het aantal vogels met zwart voorhoofd, dus oude schat ik op 40 stuks; het aantal met overgangskleed op ± 30 stuks. Bij deze kolonie zijn geen eieren door zilvermeeuwen uitgeslurpt.

Jan Verwey (in 1959).
Foto: Archief NIOZ.

Daarna even met Groll rond en die leert ons (als het steekhoudt) dat de scherpe pool bij een bebroed wordend ei kouder aanvoelt dan de stompe. Verder schijnen de dwergsterns niet een 2^e keer na de overstroming te hebben gebroed. We vangen een jong tureluurtje, dat weer wegwandelen mag en ringen een *St. hirundo* 24124.

Dan gaan we een paar boterhammen eten en vervolgens kruipt Lauri bij de cantiaca en ik ga de grote sterns tellen v/d kolonies achter. De 2^e dode groep, waarvan alle eieren door zilvermeeuwen (?) bewerkt zijn, heeft daar geen nieuwe nesten meer gemaakt. De eerste levende groep telt ± 35 (zeg 40) nieuwe nesten, de 2^e 38 (zeg 40), de 3^e 15.

Bovendien wees Groll ons vanmiddag nog een strandplevier met 2 en een bontbek met 3, bij de Noordkaap; vinden we een jonge tureluur. Dan nog even eieren uitgeblazen en bewerkt en om ± 10.30 gaan we slapen. Ik vond tussen de grote sterns (cantiaca) een C-vormig stukje, wat wel op uitwerpsel leek en daarop had zich een soort van kalkschaal afgezet, gevlekt als een ei.

17 Juli '18 Woensdag. 's Nachts mooi weer; gisteravond een beetje regen, 's

Grote Sterns in de trektijd.
Foto: Hans Schouten.

morgens al gauw zon tot ± 11 uur; dan bewolkt en 's middags af en toe een buitje. Het blijft bewolkt. Wind eerst N. is later Z. tenslotte weer N., zelfs NO. 's Morgens om 4.15 op en direct uit voornamelijk naar de Oosthoek van het eiland, waar de talrijke trekvogels komen voedsel zoeken.

We kruipen beide onder zee gras, vlak naast elkaar en wachten lang; er komen wat bonte strandlopers en we menen een *Totanus glottis* (groenpootruiter) te zien, maar daar ben ik later niet geheel zeker van; ook een paar die we nog niet thuisbrengen kunnen en verder pleviertjes en scholjakken. Ook kanoetstrandlopers. Daarna telt Lauri een deeltje der achterste *cantiaca* en komt op 800; ik klim in de Noordkaap en bekijk daar stern-snavelpunten, zeker enige honderden van passerende vogels, maar alle zijn zwart en *Sterna macrura* passeert in geen geval.

Na het ontbijt om ± 8 uur dek ik Lauri toe bij de achterste *cantiaca*'s en zit daarna 1 uur (vanmorgen in de andere ook 1 uur) sterns te tellen in de Oostkaap, maar weer passeert geen *macrura*. Daarna kruip ik weg bij de slibvogels. Maar eerst ving ik vanmorgen nog een jonge *Alauda arvensis* (veldleeuwerik), die ik ringde met 25493. Vanuit de N. kaap zie ik als ik het terrein afzoek Zuidel. van me, geen enkele of weinige visdieven op het nest zitten. Vanuit de Oostkaap zie ik naar het N. alle witte vogels verspreid in de vlakte, waaruit dus volgt, dat de sterns bescherming tegen de NW wind, de overheersende (?) zoeken achter de hoge graspollen.

Dan eindelijk ga ik liggen in het zee gras en zie: enkele rosse grutto's, 1 *Squatarola squatarola* (goudkievit), 2 *Streptopelia interpres* (steenloper), verscheidene *Charadrius hiaticula* en *alexandricus*, heel veel *Tringa alpina*, vrij veel *Tringa canutus*, misschien enkele *Tr. maritima*, enkele *Tr. subarquata*, nog veel *Calidris arenaria*. Verder *Totanus totanus* en *Totanus hypoleucos* (oeverloper). Een enkele *Numenius aequata*; allermaalst gekleurde jonge *Larus ridibundus*; in de verte *Larus argentatus* en *Phalacrocorax curbo*. Ik lig en geniet van 11 tot 2.15 als ik opsta, kan ik nauwelijks meer lopen. 's Middags daarna wat gegeten, gezwommen en de kolonie der *cantiaca*'s geteld op de punt waar ze verleden jaar niet lagen. Nieuwe en overstroemde nesten samen ± 300 , waaronder als bekend 70 nieuwe, dus (als dit alle 2^e broedsels zijn, wat ik wel durf aannemen) waren er ± 230 paren. Dan komt Kuyper thuis met eten en dat is groot feest. 's Avonds meten we zo nauwkeurig mogelijk het eiland op het oog en dat blijkt aardig af te nemen.

Hopen pleviertjes aan de strandrand houden zich lam; we verdiepen ons in een paar ruiters, wat oeverlopers zullen zijn en in strandlopers, die ik voor vrouwtje *Calidris arenaria* houd. Een allerzotst gekleurde jonge kapmeeuw is uiterst mak. Jonge grote sterns en visdieven. 's Avonds gaan we met vrij mooi weer slapen, maar 's nachts worden we wakker: het giet, dondert,

weerlicht, stormt. Ons tentje gaat te keer dat het bar is, de zeilen klapperen en alles ziet er zoo angstig uit dat we 's morgens om 3.10 ons aankleden en de boel in de koffer pakken, die onder een deken geborgen wordt. We wachten tot ±4.15, maar dan is het mooi genoeg, we vallen bij dagboekpennen in slaap en worden om 6.30 eindelijk wakker. Ik stap naar buiten en dat is me een gezicht. Duizenden visdieven bedekken als witte lakens de tijdens de eerste stormen overstromde delen van het eiland, duizenden strandlopers stijgen tot wolken zich verenigend langs de krekken op, honderden aalscholers zitten aan de duinrand. Er schijnt enorme trek te heersen en alles houdt daarbij het land.

We klimmen in de Oost-Kaap en daar teken ik van 7-7.45 enkele langstrekende vogels op, laag langs het strand vliegend en richting Z-ZW. 2 wulpen, 1 witgatje (?), hopen visdieven (is dit trek?), aldoor wulpen, 1 eend, 1 witgatje (?), 1 dwergstern. 2 witgatjes die ik over zee al aan zie komen, 1 Kievit, 1 wulp of regenwulp. Dan ontbeten en vervolgens met behulp van Groll de eieren der *cantiaca's* geteld.

Dr. Jac. P. Thijssse, die Verwey had uitgenodigd voor de tocht naar Griend.
Foto: Evert Boeve/Archief Natuurmonumenten.

Resultaat:

kolonie bij Noordkaap: 1177 zeg 1100-1200 paren - nu 15;
naar achter: 1045, zeg 1000-1100 paren - nu 40;
kolonie op punt: 1020, zeg 1000-1100 paren - 40;
De achterste kolonie: 249 stuks
Die achter de Oostkaap: 359 stuks
Samen kom ik dus op 360 + 240 + 1000 + 1000 + 1200 + 300 = 4100 paren.

In het geheel zullen er dus dit jaar 4000-4500 paren *Sterna cantiaca* op Griend genesteld hebben. En na de overstroming nestelen er 70 + 40 + 40 + 15 = 165 paren ongeveer, zeg nu eens 200. De ramp hoeft dus niet nader toegelicht! Ik reken verder dat er van *Sterna cantiaca* hoogstens 200 à 300 jonge aan de inundatie zijn ontsnapt. Wat de visdieven betreft geloof ik zeker dat er 10x meer verongelukte dan nieuwe nesten zijn. Hun aantal durf ik niet te schatten daar ze verspreid broeden over het hele eiland, maar ik geloof wel dat het gehele aantal nu broedende of jongen verzorgende visdieven groter is dan het aantal dito *cantiaca's*.

Het aantal kluten-paren dat nu nog werkzaam is, schat ik op 15-20. Het aantal scholeksters op 12-15. Leeuweriken hebben evengoed als de rest geleden en we vonden 2 verongelukte nesten. Lauri ringde nog de volgende dieren; *Sterna hirundo* 25160; *Sterna cantiaca* 20941, 20953, 20951, 25151, 20952, 25078, 25079, 25080.

Om ±12 uur ben ik nadat we nog de verandering van het eiland sinds 1902 verder hebben nagegaan, eindelijk klaar met het bouwen van een schitterende uitkijk voor de op het slib voedselzoekende watervogels. Ik lig er tot 1 uur en heb dan gezien: Bontbek- en strandpleviers, kanoeten in groot aantal, veel bonte strandlopers, 1 minor of Temminck's wat de eerste wel geweest zal wezen, veel krombekken, een flinke troep wulpen, veel *Calidris arenaria*, een

oeverloper. De dieren van gisterenavond, die ik voor vrouwtje *C. arenaria* houd Tureluurs, een of 2 bontbekjes met grijze pootjes en zwart snaveltje (*Char. dubius*), een flinke troep scholeksters, 1 jonge *L. canus*; 1 of 2 Noorse zeezwaluw (*St. macrura*) met veel *St. hirundo* en af en toe *St. minuta*. Alles trok langs en ik zag ze dan passeren langs de opening van de mand, die ik in mijn uitkijk had aangebracht.

Om 1 uur ga ik koffiedrinken en als we klaar zijn met het eten van 1 boterham ga ik met behulp van Groll de tent versjowwen, zodat hij beter komt te staan. Dan eten we om ± 2 uur aardappels met boter en als we daarmee klaar zijn nieuwe ontdekkingen: wolken wulpen en rosse grutto's komen vanuit zee aanrukken en dalen in de achterste duinen neer, weer schermen wolken *Tringa*'s over het eiland, terwijl de vroeger overstroomde delen gedekt zijn door sternlakens. Het is werkelijk een meer dan majestueus gezicht. We gaan dus gauw naar de manduitkijk en sluipende lukt het ons er in te komen, terwijl enkele honderden aalscholvers weer bankenlijnen vormen en duizenden rosse grutto's, vermengd met wulpen, (ik schatte ze op ± 12 duizend minstens) de banken en ondiepe oevervormen bedekken. Alle soorten strandlopers en verscheidene *Streptopelia interpres* passeren ons; honderden visdieven en waarschijnlijk *St. macrura* rusten in de strandweiden, 3 *Sterna nigra* zetten zich erbij neer. Het is werkelijk een buitengewone trekdag. van de strandlopers zag ik alle soorten van vanmorgen behalve minor of *Temm.*, we dachten ook *Tr. maritima*. Naarmate de vloed hoger komt, trekken de vogels meer naar binnen, tot tenslotte de duinen door de bruingrijze kleden van de wulpen, rosgekleurde van *Limosa lapp.* en witte velden van *Sterna*'s overdekt zijn. Het hele eiland is nu niets dan één vogelland; wolken *Tringa*'s houden oefeningen.

Om 6.30 staan we eindelijk op. Eten thuis even en gaan dan voor het dagboekpennen nog vlug de kolonie *Cantiaca*'s tellen op de hoek, want Lauri vertrouwt de zaak niet. We komen op precies

Grote Sterns op Griend.

Foto: J.H. Savory/Archief Natuurmonumenten.

Alsmaar Wulpen, soms ook in grote wolken.
Foto: Henk Harmsen.

hetzelfde aantal. Nu daalt de zon al en is het spel der sterntjes weer begonnen. Ik weet niet of hierover veel bekend is. 's Avonds vóór het invallen der schemering en 's morgens bij het eerste kriecken verheffen alle visdieven van het eiland (ik geloof niet dat de cantiaca's ook meedoen) zich in de lucht en dan begint een spel van elkaar achterna jagen, langs de grond scheren, zich verheffen, enz. dat zoo buitengewoon indrukwekkend en machtig is, dat je erover moet verslagen staan. Daarbij wordt allerheftigst lawaai gemaakt en de sterns in de verte herinneren door hun geluid aan heillegers kwakende kikkers in zee. Elke avond en elke morgen begint dit spel weer; alles verheft zich; ik geloof dat de vrouwtjes of mannetjes die de eieren verzorgen deze zelfs voor korte ogenblikken verlaten, maar dit constateer ik niet. Het is heerlijk.

Vannacht met het onweer waren de dieren zeer druk in de weer; trouwens, ik heb nog geen ogenblik v/d nacht gehoord, dat er niet tamelijke herrie was. 's Avonds om 9 uur ga ik tot 10 uur nog even het strand af wandelen. Het hele eiland beeft van de visdieven, tot zelfs het schelpstrand toe. Verder rust daar een troep van $\pm 50 - 70$ pleviertjes (soort?) en Tringa's zijn ook weer present. Aan het Weststrand bovendien vrij veel dwergsterns.

19 Juli '18 Vrijdag. 's Morgens om 4 uur op en direct langs het strand naar de sterns toe, waar ik onder het wier kruip. Het is vandaag eerst mooi weer, later bewolkt, wind vrij krachtig, later afnemend, 's avonds verdwenen \pm ZW. Ik ga liggen bij de achterste cantiaca's op de punt om te zien of St. nilotica er bij zit. Lauri lag hier verleden keer ook al \pm kwartier, maar toen wilde geen stern op het nest komen. Nu lig ik zeker meer dan een uur en 2 sterns, nee 3 brengen het tot het nest en die hadden gele snavelpunten; van de rest weet ik niets af. Ik snap er eerlijk gezegd weinig van. Een kapmeeuwtje, een hoogst eigenaardig gekleurd jong exemplaar liep door de eieren en vond er voedsel, ik weet niet wat.

De hele ochtend tot in de middag blazen we verder gruwelijk stinkende cantiaca eieren uit en 's middags om 3.30 zeilen we weg en zijn om 5 uur al in Terschelling waar Vogel en Wouter van Dieren ons gauw te pakken hebben. Vogel reisde me achterna en vindt me nu. De Haan brengt ons bij de houten keet die we mogen gebruiken. 's Avonds gezellig bij de Haan en Groll gezeten, vooral bij de eerste. Om 11 uur zijn we eindelijk op de terugweg naar de tent. Ik hoorde nog regenwulpen in de buurt v/d Dellenwal en zag vanmorgen op Griend nog enorme troepen strandlopers.

{tot zover het dagboekfragment}

■ G.C. Cadée, e-mail: Gerhard.Cadee@nioz.nl & E. Bonne.